NUTNOST ZMĚNY PARADIGMATU FINANCOVÁNÍ TERCIÁRNÍHO VZDĚLÁNÍ

Ing. Mgr.Jaromír Tichý, MBA
Vysoká škola finanční a správní

Abstrakt

V současné době je na lidský kapitál nahlíženo jako na jeden z faktorů ekonomického růstu. Nositel lidského kapitálu by se měl cíleně a aktivně snažit zvyšovat jeho potenciál pro budoucí uplatnění. Tyto aktivity by měl směřovat v podobě investic, nejen do jedné ze složek zvyšování kvality/potenciálu lidského kapitálu, do vzdělání. Problematika financování terciárního vzdělávání je aktuálním problémem v mnoha zemích světa, včetně těch, které jsou nazývány rozvinutými. Jednotlivé přístupy se liší především v otázce míry finanční spoluúčasti studentů.

At the present time the human capital is seen as one of the factors of the economical growth. The human capital carrier should target and actively try to increase its potential for the future utilization. These activities should lead as investments not only to the education, one of the components of the human capital quality/potential increase. The questions of the tertiary education financing are an actual issue in many countries worldwide including those which are called developed. The particular approaches vary mainly in the question of student's financial participation.

1 ZMĚNA PŘÍSTUPU KE VZDĚLÁNÍ

Významným faktorem, ovlivňujícím světové ekonomiky, je lidský kapitál, který je důležitým prvkem hospodářského růstu. Pouze kvalitní lidský kapitál, do kterého je investováno v oblasti vzdělání, informací, kultury a zdraví je schopen dosáhnout znalostního a inovačního potenciálu potřebného k dosahování hospodářského růstu. Vlády by si tohoto měly být vědomy a investice do lidského kapitálu by měly podporovat. Měly by zavézt a udržovat takový systém, který by, na základě ekonomické výhodnosti, nutil jedince k využití jeho nejtěsnější investiční příležitosti – investice do vlastního vzdělání. K podnícení těchto snah je ale potřeba změnit chápání a přístup ke vzdělávacímu systému a vzdělání jako statku, do kterého budou jedinci investovat v přesvědčení návratnosti této investice. Možnost využití práva investovat v oblasti vzdělání by neměla být regulována veřejným, ale soukromým sektorem.

Vztah mezi efektivností a rovností (s tím souvisí problematika bohatství a chudoby, odstraňování nerovností atd.) patří mezi nejzávažnější společenské problémy vůbec a přístup k jeho řešení určuje směřování a velikost ekonomiky veřejného sektoru v dané ekonomice. Řešení tohoto problému se nabízí ze dvou teoretických základen. První je založena na teoretickém předpokladu, že mezi efektivností a rovností existuje substituční vztah, tzn., že na trhu existuje takový stav, kdy není možné dosáhnout vyšší efektivnosti bez toho, abychom se

vzdali části distribuční spravedlnosti. Druhý teoretický pohled je založen na předpokladu komplementárního vztahu mezi efektivností a rovností příležitostí.

Téma financování vzdělání je jedno z nejfrekventovanějších a nejkontroverznějších témat současnosti. Ve světě existuje škála modelů a principů financování terciálního vzdělání. (Matějů, 2005) Od těch, které jsou plně hrazeny státem, veřejnými finančními prostředky a regulovány veřejným sektorem, až k těm, které jsou podporovány pouze soukromými investicemi a regulovány na základě sil fungujících v reálné ekonomice.

2 ZDROJE FINANCOVÁNÍ VZDĚLÁNÍ

České vysoké školství trpí nedostatkem financí a nízkým tlakem na efektivitu poskytovaných vzdělávacích služeb projevující se v uplatnění absolventů na profesních trzích. Nedostatky lze spatřovat také v nedostatečné nabídce vzdělávacích příležitostí. I přes nabídku soukromých vysokých škol je celková nabídka vzdělávacích příležitostí nedostatečná, na vysoké školy se každý rok dostane jen asi polovina zájemců a podíl mladých lidí v terciálním vzdělání je oproti jiným státům nízký, v rámci zemí EU průměrný. Je zřejmé, že rozvoj systému vzdělávání a financování vzdělávání může zajistit pouze zapojení soukromých zdrojů, jako zdrojů investičních. Tento systém může být spravován státem, nebo i soukromým subjektem. Lze předpokládat, že tento systém by mohl být schopný zajistit produkci potřebné struktury absolventů dle potřeb trhu práce, vlivem racionálního odhadu efektivnosti investice do vzdělání. Na množství kvalifikovaných absolventů má také podstatný vliv demografický vývoj. Pokud nebude takovýto systém produkce vzdělaných absolventů zabezpečen, bude mezera na pracovním trhu vyplněna kvalifikovanými zahraničními odborníky.

Existují bohaté prameny a zdroje, věnující se problematice financování vzdělání. V ČR se touto problematikou zabývá expert Institutu pro sociální a ekonomické analýzy (ISEA) Petr Matějů a tým jeho spolupracovníků. VŠFS je úzce spojena s tímto spolupracujícím týmem a tématem, jak osobností Radima Valenčíka, tak vybudováním vědecké diskusní platformy v podobě, již přes deset let pořádané, mezinárodní konference „Lidský kapitál a investice do vzdělání“. Jeden z prvních pokusů o zavedení školného na vysokých školách podnikli v letech 2000 až 2002 Walter Bartoš a Petr Matějů. Navrhované školné bylo pojímáno jako studentova investice do jeho vlastní budoucnosti (investice do vzdělání). Půjčky na školné by realizovaly finanční instituce a splácení školného mělo být odloženo do doby, kdy příjmy absolventa překročí průměrný příjem.

Při hledání optimálních zdrojů financování vzdělání je nutné správně definovat priority vzdělávacího systému. Pod označením kapitál je dnes stále běžně chápáno fyzické aktivum a pořád je opomíjen lidský kapitál jako zdroj finančního kapitálu. Pro získání kvalitního lidského kapitálu, zvyšování schopností a znalostí jednotlivců, tedy vnímání kapitálu jako prostředku k růstu produktivity je potřeba odložit spotřebu jiných statků, aby mohly být tyto úspory do lidského kapitálu investovány. Nacházíme se v období znalostní společnosti, kde se vzdělání, informace a znalosti obsažené v individuálních schopnostech stávají dominujícím výrobním faktorem. Dosáhnutí posunu ke vzdělanostní ekonomice je prioritou většiny rozvinutých ekonomik světa. Cestou může být likvidace finančních bariér, které odrazují, nebo přímo znemožňují zájemcům, z nízko příjmových sociálních vrstev, ucházet se o možnost absolvování vysoké školy. Snahou je umožnit rovný přístup ke vzdělání bez ohledu na sociální původ zájemce o studium. Producenti terciálního vzdělání by měli mít možnost vybírat si z nejvíce nadaných, schopných a motivovaných uchazečů. A naopak, neměli by být

vedeni v rozhodování o přijetí uchazeče pod ekonomickou výhodností principu kapitační platby státu.

Často jsou nedostatky v systému vzdělávání redukovány na nedostatek financí a finančních zdrojů. Zde by mohlo být zavedení vícezdrojového financování řešením. Nad možností zavést školné a nad jeho efektem na vzdělávací systém, vzdělání a ekonomický růst společnosti probíhají četné názorové diskuze, včetně oponentních a alternativních (Keller, 2010).

3 SYSTÉMY FINANCOVÁNÍ VZDĚLÁNÍ

Hlavními důvody reformy financování vzdělání je vyvolat zájem vzdělávací instituce na dlouhodobé uplatnitelnosti absolventa na trhu práce. Dále vyvolat snahu vysokých škol získávat nejlepší studenty. Chybí také systém motivace studentů. Při zpracovávání tématu se dá opřít o práce (Baar, 2003; Palacios, 2002). Dále o materiály publikované v projektu České vysoké školství na křižovatce (ISEA). Zkušenosti jsou známy z fungování systémů financování terciálního vzdělání (vysokého školství) založeného na podílu investora na budoucím příjmu studenta. Příklady fungování těchto systémů jsou známy z Austrálie (systém HECS - Higher Education Contribution Scheme) a z Velké Británie (systém MRU - MyRichUncle). Společným rysem těchto systémů a jejich modifikací je umožnění přístupu ke kvalitnímu a prestižnímu vzdělání nezávisle na výchozí majetkové či společenské pozici uchazeče. Tyto systémy vytvářejí zainteresovanost vysokých škol na dlouhodobé uplatnitelnosti jejich absolventů na profesních trzích. Buduje se tak trh terciálního vzdělávání, kde funguje informovanost, konkurence, rovnost přístupu ke vzdělání (distribuční rovnost (Barr, 2003)).

Model financování vysokoškolského vzdělávání se spoluúčastí studentů, v jakékoli formě, v Evropě využívá téměř dvě třetiny států, v dalších zemích nese veškeré náklady stát. Snahou v našich podmínkách je navrhnout optimální model financování terciálního vzdělávání, tak aby byl součástí systému soukromých financí i veřejných financí. Lze předpokládat prohlubující se poměr v investování veřejných financí a soukromých financí do vzdělávání. Důvodem pro změny v navyšování soukromých prostředků vůči veřejným je komplexnost sociálních investic a sociálního pojištění (zdravotnictví, penzijní pojištění, vzdělání) tyto jsou propojené a spolu související.

Účast soukromých financí na financování vzdělání (způsob platby) by měla probíhat formou přenesené ceny. Principem přenesené ceny je dodatečná úhrada investice do vzdělání z budoucího výnosu, který tato investice svému nositeli (absolventu) přinese. (Valenčík, 2005) Pod vlivem tohoto vztahu se bude uchazeč o studium rozhodovat mezi studijními obory, které poskytují návratnost jeho investici. Změnou systému financování by také byla odstraněna dosavadní diskriminace soukromých vysokých škol a jejich studentů státem (systémem) v oblasti již placeného školného a ve financování sociálních potřeb studentů (ubytování a stravování). Stávající systém přerozděluje finance podle počtu přijatých studentů, a ne podle kvality vzdělávacích služeb. Pokud by se zvýšila konkurence v oblasti terciálního vzdělávání, zvyšovala by se kvalita jeho poskytovatelů a přidělované finanční prostředky by plynuly jen k těm, kteří poskytují hodnotné vzdělání.

Společnost založená na znalostech je dnes světovou konkurenční nutností. Zájmem ekonomik musí být vytvoření a podpora podmínek pro růst a zkvalitňování lidského kapitálu založeného na intelektuálních schopnostech, vzdělání a kvalifikaci. Budování kooperujících

absolventských sítí, jako efektu sociálního kapitálu, je prostředím, které bude podporovat tento trend. (Valenčík, 2004)

Nový budovaný systém financování vzdělávání, jako smíšeného statku tvořícího efekt pozitivní externality, spravedlivěji rozkládá podíl na celkové investici do vzdělávání mezi veřejné finance a soukromé finance. Vzděláním vzniká užitek absolventovi, ostatním občanům a v měřítku dané ekonomiky je důsledkem vzdělání zabezpečení ekonomického růstu (prakticky hlavní kritérium úspěšnosti ekonomiky). Stát má také zájem na podpoře pozitivních externalit v oblasti sociální a kulturní a sleduje efekt ve prospěch společnosti. Cílem změn by mělo být vytvoření prostředí kultivace lidského kapitálu jednotlivce, synergií jeho individuální motivace s dosažitelnou společenskou akceptací. Úroveň individuální motivace jednotlivce je ovlivňována jeho okolními podmínkami a prostředím.

Česká republika stále patří mezi země se středně vysokými investicemi do lidských zdrojů (podpora terciárního vzdělání, vědy a výzkumu). Stále těžíme z našich zásob relativně levnější pracovní síly s nízkým strukturálním vzděláním. Jako nejprůmyslovější země, z 27 v EU, je naše ekonomika známa kreativitou, schopností improvizovat a kvalitou dílenského zpracování. Produkce a hospodářský růst založený na těžkém a těžebním průmyslu neobnovitelných zdrojů, jsou však, v našich podmínkách, krátkodobou záležitostí.

SEZNAM LITERATURY

- Barr N., 2003, Financing Higher Education: Comparing the Options, LSE, London. Dostupné na WWW: <http://econ.lse.ac.uk/staff/nb/barr_HE_option030610.pdf>.
- Keller, J. 2010, Deset důvodů, proč nezavádět školné. Britské listy : deník o všem, o čem se v České republice příliš nemluví. 11.6.2010. ISSN 1213-1792. Dostupné na WWW: <http://www.blisty.cz/art/53033.html>.
- Matějů, Petr - Barr, Nicholas., 2005, České vysoké školství na křižovatce: investiční přístup k financování studia na vysoké škole v sociologické reflexi. Edited by Natalie Simonová. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2005. ISBN 80-7330-072-9.
- Palacios M., 2002, Human Capital Contracts: "Equity-like" Instruments for Financing Higher Education, Policy Analysis, No. 462. Dostupné na WWW: <www.cato.org/pubs/pas/pa-462es.html>.
- Valenčík, R. 2003, Ekonomie produktivní spotřeby. Praha : Vysoká škola finanční a správní, 2003. ISBN 80-86754-07-3.
- Valenčík, R. 2004, Sociální podnikání a efektivnost investování do lidského kapitálu 2004. Sborník. Eupress Praha. 2004.
- Valenčík, R. a kol. 2005, Efektivnost investování do lidského kapitálu. In Sborník z 8. ročníku mezinárodní vědecké konference 20. - 21. září 2005 : Lidský kapitál a investice do vzdělání. Praha : Vysoká škola finanční a správní, o.p.s., 2005. ISBN 80-86754-50-2.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

Ing. Mgr. Jaromír Tichý, MBA
Vysoká škola finanční a správní, o.p.s., Fakulta ekonomických studií
Estonská 500, 101 00 Praha 10
Tel: 210 088 800
email: jaromir.tichy@vsfs.cz